

Шинкар В.А., Ковач Т.Ю.

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

Європейська інтеграція, задекларована як стратегічний напрям розвитку України є не лише зовнішньоекономічним вектором, а й орієнтиром цінностей для всього українського суспільства. Інтеграцію України до ЄС сьогодні підтримують всі структури влади та переважна більшість українського населення. Однак у цьому стратегічному напрямі розвитку нашої держави виникає багато труднощів об'єктивного і суб'єктивного характеру. Причому їх подолання залежить не тільки від України, а й від зовнішніх чинників, які знаходяться за її межами. Використовуючи методологію функціонального аналізу, системного підходу та аналогії, в статті аналізуються стан політико-економічних відносин між Україною та Європейським Союзом, основні причини політико-економічних проблем, які виникли в ЄС. Особлива увага звернута на макроекономічні проблеми сучасної України. Зроблено висновки про необхідність проведення виважених як політичних, так і економічних рішень, від яких залежать перспективи інтеграції України до ЄС.

Ключові слова: інтеграція, ЄС, «дорожня карта», «конституційна криза», вільна торгівля, європейські норми і стандарти.

ВСТУП

Європейська інтеграція і місце в цьому процесі України – надзвичайно складна проблема. Окремі її аспекти аналізували відомі українські економісти: П.Т. Саблук, В.І. Власов, О.Ю. Біленький – проблеми регіональної інтеграції як складова глобалізації економіки [11]; В. Чужиков, А. Бояр – антикризовий бюджетний менеджмент в ЄС [14]; Т. Осташко – ризики для сільського господарства України від встановлення зони вільної торгівлі з ЄС [9]; О.Булана – державна підтримка підприємств реального сектора економіки в Україні в умовах її інтеграції в СОТ та ЄС [1] та інші.

Реальність Європейської інтеграції України вимагає поглибленого аналізу й порівняння законодавчо-правових, економічних, соціальних та інших вимірів нашої країни з параметрами ЄС, а також оцінки їх відповідності євроінтеграційним принципам. Об'єктивний аналіз такої відповідності є однаково актуальним як для України, так і для Європейського співтовариства, оскільки навіть просте фізичне збільшення системи ЄС ускладнює її, вимагаючи нових додаткових регуляторів, кожний з яких має обмежені можливості. З точки зору керованості системи, її розширення повинно мати розумні межі. Адже економічний зміст інтеграції полягає у включенні нових елементів до старої, усталеної системи та в її кооперації з цими елементами для поліпшення її життєдіяльності. З огляду на це, необхідні переконливі докази, які б продемонстрували роль нових кандидатів (у тому числі України) у відповідному процесі, а також міру їх наближеності та адаптованості до основних вимірів сталого розвитку країн ЄС.

Сьогоднішні умови не є сприятливими для реалізації євроінтеграційних прагнень України. Просуванню нашої країни в напрямі ЄС заважають як зовнішні, так і внутрішні чинники. Зовнішні пов'язані з тим, що сучасний стан Європейського Союзу можна охарактеризувати як серйозну кризу кількісного та якісного зростання спільноти. Економічна криза в Європі перестала бути проблемою окремих «периферійних» країн еврозони. Із суто економічної вона дедалі більше перетворюється на політичну і стає новим випробуванням для Євросоюзу. Внутрішні чинники виражаються у браку кадрового і фінансового забезпечення та відсутності реально координуючого органу у сфері європейської інтеграції. Загальновизнаною є думка, що українська влада не готова жити та управляти країною за європейськими нормами і стандартами. Це виражається у тому, що в країні не створена ефективна ринкова економіка, не ведеться ефективна боротьба з корупцією, не забезпечена незалежність та прозорість судової влади, не забезпечений розвиток громадянського суспільства тощо.

Таким чином, на перспективи інтеграції України до ЄС впливають як зовнішні фактори (готовність Європейської спільноти до розширення «Спільного ринку»), так і внутрішні – проведення ефективних економічних і інституціональних реформ українською владою.

Зважаючи на відмічені проблеми, стаття побудована наступним чином: у першому розділі коротко проаналізовані сучасні політико-економічні відносини між Україною та Європейським Союзом, у другому – розглянуто стан економічної і політичної ситуації в ЄС, з точки зору можливостей розширення цієї організації, у третьому – з'ясовуються політична, економічна і інституціональна готовність України до більш тісної європейської інтеграції; у висновках – узагальнюються результати досліджень і даються рекомендації.

1 СУЧАСНІ ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Основи економічного співробітництва між Україною і ЄС визначаються цілою низкою угод та інших документів, прийнятих як на двосторонньому рівні, так і кожною із сторін окремо. 30 грудня 2005 р. Україна отримала від ЄС статус країни з ринковою економікою і була вилучена з переліку «країн із перехідною економікою» в рамках антидемпінгового законодавства Європейського Союзу. Між Україною та ЄС був сформований План дій на 2005-2008 роки, який передбачав досягнення нашою країною певних пріоритетів. Основними із яких до тепер залишаються забезпечення демократії та верховенства права, утвердження незалежної судової влади, ефективна боротьба із корупцією, права та основні свободи людини, розвиток громадянського суспільства, свобода ЗМІ та свобода висловлювань, права національних меншин. В галузі економіки та соціальної сфери виділені такі пріоритети як створення ефективної ринкової економіки, покращання інвестиційного клімату, запровадження ефективних заходів зменшення бідності та збільшення зайнятості населення, зменшення розриву між рівнями розвитку регіонів, підвищення безпеки продуктів харчування, запобігання погіршенню стану навколишнього середовища, реформування та вдосконалення системи освіти, посилення охорони здоров'я та епідеміологічної безпеки в Україні.

2008–2009 роки були досить продуктивними у відносинах України з Європейським Союзом. У вересні 2008 року, в ході самміту Україна – ЄС у Парижі, була підписана Спільна Декларація у якій зафіксовані такі важливі документи як «Угода про асоціацію, визнання України Європейською державою» і початок візового діалогу. Попри свою неоднозначність, асоціація відкриває Україні можливості встановлення привілейованих зв'язків з євроструктурами на всіх напрямках: санітарні вимоги, стандарти довкілля, співробітництво між регіонами, соціальна сфера, рибальство, надзвичайні ситуації, торгівля, зв'язок, наукові дослідження тощо. Надалі передбачено прийняття меморандуму про співробітництво між галузями (першим був такий документ між енергетичними сферами України та ЄС у 2005 році), план дій з технічної допомоги, адаптація національного законодавства до європейського, взаємодія в рамках відповідних програм ЄС.

Позитивні перспективи існують в Україні і в переговорному процесі про входження в асоційовану європейську зону спільного авіаційного простору. Такий простір означає спільні з країнами ЄС правила для виробників літаків, для авіакомпаній, для заходів безпеки, для гарантій пасажиром. Українську авіацію при цьому будуть суворо перевіряти по стандартам Європейського Союзу. Однак умови безпеки цього виду транспорту значно зростають. Український ринок авіаперевезень є одним з найбільш швидкозростаючих у світі. За підсумками 2011 року він виріс на чверть, при цьому міжнародні перевезення – на 42%. В українському авіа просторі виконують регулярні польоти авіакомпанії з 34 країн світу по 83 маршрутах (вони перевезли в основному на міжнародних напрямках, близько 3,2 млн. пасажирів) [13].

Значні складності у взаємовідносинах Україна – ЄС виникли у реалізації проблеми знищення надлишкового українського озброєння. В Україні невиправдано довго складали комплексний план ліквідації небезпечної спадщини Радянської армії. В ЄС недооцінили тісноту зв'язку який існує між системою безпеки та фінансовою системою. Однак актуальність проблеми у цілому не зменшилась і залишилась не вирішеною.

Невиправдано довго готувалися в Україні до реалізації запропонованих Європейським інвестиційним банком планів кредитування у сфері енергопостачання. Те, що у часі можна було вирішити на протязі двох-трьох місяців, тривало понад рік. Україна фактично втратила можливість отримати найдешевші у світі кредити, так як в умовах світової фінансової кризи ситуація змінилась не на користь нашої держави.

Не сталося поки що вирішальних змін і у відносинах Україна – ЄС в аграрній сфері. Україна вже постачає в країни ЄС свою аграрну продукцію: мед, фрукти, насіння, овочі. Здійснюється ряд заходів, щоб до цього ряду продуктів долучились молокопродукти, м'ясо, риба. Українським експортерам вдалося ввести поліпшену систему контролю за вітчизняною рослинною олією й відновити її постачання в країни ЄС. Функції контролера на вході в Європейський Союз виконує система швидкого реагування щодо харчової продукції та кормів (RASFF), яка не пропускає неякісні іноземні поставки.

Перспективним напрямом співробітництва України та ЄС була і залишається сфера космічних досліджень, зокрема співпраця у створенні цивільної Глобальної навігаційної супутникової системи (GNSS). У ЄС враховують той факт, що Україна належить до вісімки держав, які мають розвинутий технічний і технологічний потенціал у сфері освоєння космічного простору.

Процеси глобалізації і інтернаціоналізації виробництва впливають і на сферу переміщення трудових ресурсів, тобто міграційні процеси. Враховуючи близьке сусідство України та країн ЄС (тільки Закарпаття межує із чотирма країнами Європейського Союзу), це неминуче зачіпає і інтереси нашої країни. Наприклад, за 2011 рік обсяг

приватних переказів українців з-за кордону сягнув понад 7 млрд. дол., що становило 4,3% ВВП країни [3]. Європарламент підтримав пропозицію Єврокомісії щодо введення європейської «блакитної карти» для трудових мігрантів високої кваліфікації. За аналогією до американської «зеленої карти», європейський документ буде одночасно дозволяти на роботу та проживання громадянам третіх країн, які володіють унікальними для країн ЄС спеціальностями. Вплив цього рішення на економіку України буде відчутним, але його аналіз виходить за межі даної наукової статті.

ЄС у майбутньому буде фінансувати «спільні програми», з'єднуючи регіони держав-членів та країн-партнерів, що мають спільні кордони. В інтересах України, рухатися до істотного спрощення процедур та значного підвищення ефективності використання технічної допомоги з боку ЄС, яка до того ж здійснюватиметься в рамках нового підходу, характерного для досконаліших принципів «структурних фондів» (багаторічні програми, партнерство та спільне фінансування). Цьому сприятиме підписання угоди про безвізовий простір між Україною та ЄС.

В сучасних умовах завершується підготовка нової ініціативи Євросоюзу – Східноєвропейського партнерства (СЄП). Народжений спільними шведсько-польськими зусиллями, цей формат охоплюватиме країни Південного Кавказу (Азербайджан, Вірменія, Грузія), Україну, Молдову і, не виключено, Білорусь. Мета СЄП подвійна: для всіх – створення спільних з ЄС цінностей, стандартів і норм. Для тих хто хоче і може інтегруватись до ЄС будуть створюватись з боку Євросоюзу сприятливі умови. Україні, як і іншим країнам, наданий шанс успішної інтеграції в структури Європейського Союзу.

Переговори тривають динамічно. Влітку 2010 року ЄС розпочав стратегічний перегляд Європейської політики сусідства (ЄПС). До роботи в рамках перегляду ЄПС Євросоюз уперше залучив країн-партнерів. Результати дискусії знайшли своє відображення в Комунікації «Нова відповідь сусідству, що змінюється», оприлюдненій 25 травня 2011 року. Перегляд ЄПС дозволив оновити підходи ЄС до своїх партнерів. У своїх Висновках від 20 червня 2011 року міністри закордонних справ Європейського Союзу схвалили зазначену політику [6].

Для України особливо важливим є те, що перегляд ЄПС закріпив право кожного партнера обирати зміст і стратегічний напрям розвитку своїх відносин із ЄС. Спільні цінності, наведені у статті 2 Договору про ЄС, залишатимуться в основі відносин ЄС із усіма партнерами. Водночас країни-партнери самостійно визначатимуть кінцевий результат цих відносин – залишатися партнерами чи домагатися у перспективі стати членами ЄС.

Цей підхід лежить в основі принципу «більше за більше», згідно з яким практична допомога ЄС сусіднім державам визначатиметься не географічним положенням, а виключно прогресом у проведенні реформ. Це створюватиме умови для чесної конкуренції, де свідомий вибір на користь політичних, економічних та соціальних реформ сприятиме досягненню стратегічних цілей обох сторін – як ЄС, так і держав-партнерів.

ЄС і Україна усвідомлюють взаємні економічні переваги від нарощування обсягів торгівлі товарами і послугами, від збільшення обсягів інвестицій та подальшої економічної інтеграції до внутрішнього ринку ЄС. 30 березня 2012 року була парафрована угода про асоціацію між Україною і ЄС. Україна та Європейський Союз повністю парафували політичну частину Угоди про асоціацію, розділи, що стосуються юстиції та внутрішніх справ, а також секторального співробітництва. У частині документа, що стосується створення зони вільної торгівлі, було парафовано першу та останню сторінки, що свідчить про повне узгодження змісту документа. Якщо ж говорити про перспективи набуття чинності Угоди про асоціацію, включно із ЗВТ, то її підписання можливе протягом року, якщо на заваді не стануть чисто політичні фактори. З ратифікацією процес триваліший. Євросоюз може тимчасово запровадити дію положень зони вільної торгівлі до набуття чинності Угоди про асоціацію. Прем'єр-міністр України М.Азаров зокрема відмітив: «Останнім часом навколо цієї теми є багато домислів. Наша позиція тут дуже проста: якщо угода вигідна і для України і для Євросоюзу, то її має бути ратифіковано. Інакше для чого ми протягом довгих років провадили переговори, знаходили компромісні рішення?» [7].

Амбітні цілі не можуть бути досягнені без рівноцінних зобов'язань. Саме тому пропозиції щодо значного збільшення фінансових ресурсів для держав-партнерів ЄПС були включені Європейською комісією до проекту багаторічної фінансової перспективи ЄС на 2014-2020 роки.

Другою ключовою метою «Східного партнерства» є покращення умов для безперешкодного пересування громадян. «Східне партнерство» заохочуватиме вільний рух громадян держав-партнерів шляхом укладення угод про спрощення візового режиму та реадмісію. Ніхто не може достовірно передбачити дату отримання Україною безвізового режиму з ЄС. Це залежить від безлічі чинників, більшість яких стосується ситуації в Україні. Прогнози, типу «до початку Євро – 2012» не мають нічого спільного з реальністю. Найбільш оптимістичний експертний прогноз прийняття Євросоюзом рішення про скасування віз для України – кінець 2014 року [12].

2 ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

За роки існування ЄС були реалізовані досить вагомі цілі: 1) відміна мит і імпорتنних квот на всі товари, якими торгують між собою країни-учасниці; 2) встановлення загальної системи митних тарифів для всіх товарів, отриманих із країн, які не входять в «Спільний ринок»; 3) досягнення вільного руху капіталу і робочої сили в рамках ЄС (для нових країн ЄС ця ціль повною мірою не досягнута); 4) створення єдиного валютного союзу – з 1 січня 1999 року введена спільна грошова одиниця євро (безготівкові розрахунки), з 1 січня 2002 року – готівкові. Необхідно відмітити, що через п'ять років після введення в обіг єдина європейська валюта за показниками готівкового обігу в світі випередила американський долар; 5) розроблена загальна політика з деяких економічних аспектів, які передбачають

взаємний інтерес, наприклад у сільському господарстві, транспорті й інших галузях.

З становленням єдиного ринку, а пізніше і валютного союзу, Європейське співтовариство утвердилося в світі на протязі останнього десятиліття як потужне регіональне інтеграційне об'єднання. Однак, економічна потужність не супроводжувалась відповідною політичною вагою в умовах домінування США, а в останні роки і Китаю. Це спонукало Європейський Союз до інституційної трансформації, яка розпочалася з прийняття Маастрихського договору 1992 року. Подальші зусилля інституційного реформування, включаючи невдалу спробу ратифікації Конституційного договору 2004 року, привели до підписання в грудні 2007 року в Лісабоні оновленої редакції Договору про Європейський Союз і Договору про заснування Європейського співтовариства (перейменованого в Договір про функціонування Європейського Союзу).

В листопаді 2009 року Конституційний суд Чехії визнав Лісабонську угоду такою, що відповідає основному закону країни. Чехія стала останньою країною Євросоюзу, що ратифікувала угоду. Не вдаючись в докладний аналіз 150-сторінкового документу, підкреслимо ключові на наш погляд, елементи Лісабонського договору, які лежать в основі оновленої інституційно-політичної архітектури Євросоюзу.

Лісабонський договір це фактично Конституція ЄС. Прийняття договору посилює позиції Євросоюзу у світі. Держави-члени і надалі визначають і контролюють хід і зміст Євробудівництва внаслідок збереження вимоги одностайності при перегляді установчих договорів, більш чіткому розмежуванню повноважень між Євросоюзом і державами-членами Союзу. Лісабонський договір дає державам-членам право покинути Євросоюз згідно встановленої процедури добровільного виходу із ЄС.

Зняття з порядку денного питання інституційного реформування Євросоюзу дозволяє останньому зосередитись на трьох фундаментальних викликах: подолання відставання в соціально-економічному розвитку нових держав-членів, зокрема через реформу загального бюджету ЄС; розблокування процесу розширення Євросоюзу на країни Західних Балкан і Туреччину, встановлення поглибленої асоціації з країнами Східної Європи і Закавказзя.

Успішне завершення важкої інституційної реформи повертає європейських політиків і експертів до дискусії про «кінцеві кордони» Євросоюзу. По-перше, до ЄС не можуть приєднатися географічно несвропейські держави, мікрокраїни (як Андорра або Ліхтенштейн), а також внутрішньодержавні утворення (подібно Шотландії). По-друге, суспільно-політична еволюція Російської Федерації, Білорусі, Азербайджану виключає інституційне приєднання цих держав до Євросоюзу. Еліта вказаних країн не поділяє європейських демократичних цінностей і віддає перевагу тому, щоб залишатися поза процесом європеїзації, який сповідує ЄС. По-третє, гіпотетичний вступ в Євросоюз Швейцарії або, в меншій мірі, Норвегії буде, скоріш всього, заблоковано негативним результатом відповідного референдуму в цих країнах, як це вже двічі відбулось в Норвегії.

Вступ в силу Лісабонського договору впливає на аргументи прихильників географічної консолідації ЄС в силу інституційної «неготовності» або «неможливості» Співтовариства до подальшого розширення. Важко повірити в те, що 500-мільйонне інтеграційне об'єднання не здатне поглинути Албанію, Чорногорію або Молдову. Серйозним випробуванням «поглинальної здатності» Союзу було б тільки його імовірне розширення на такі великі країни як Туреччина або Україна.

Таким чином, вступ в дію Лісабонського договору дає новий імпульс процесу розширення Євросоюзу. На практиці скористуватися цим найближчим часом зможуть тільки Хорватія, Ісландія і Сербія. Разом з тим, перспективи приєднання до ЄС Туреччини і інших балканських країн залишаються невизначеними. Ці країни (і в певній мірі навіть Румунія і Болгарія) приречені ще довго бути своєрідною «внутрішньою периферією» Євросоюзу як країни, які мають серйозні труднощі у впровадженні нормативних стандартів ЄС; в неналежному функціонуванні правової держави, зокрема судової системи; боротьби з організованою злочинністю і корупцією; забезпеченні ефективної роботи державної адміністрації тощо. Подібні проблеми справжньої Європеїзації і належного управління є в країнах Східної Європи і Закавказзя, які знаходяться в зоні загальних інтересів ЄС і Росії. Статус «зовнішньої периферії» ЄС в їх відношенні посилюється небажанням ряду європейських країн визнати за ними перспективу членства в Співтоваристві.

На перспективи розвитку Європейського Союзу не можуть не впливати кризові процеси у світовій економіці. Економічна криза в ЄС із суто економічної перетворюється на політичну і стає новим випробуванням для урядів і лідерів інтегрованої Європи. Так, фахівці Центру економічних і ділових досліджень (США) вважають, що існує 80% вірогідності того, що євро в нинішньому вигляді не виживе й може зникнути впродовж 10 років [15]. Фінансова криза на тлі зменшення обсягів виробництва призвела до стрімкого зростання обсягів державних боргів. Зокрема, відношення державного боргу до ВВП в 2011 році становило в Австрії – 52%, Нідерландах – 31%, Греції – 153%, Італії та Португалії – 102% тощо. Ситуація в Україні на тлі багатьох європейських держав дещо краща – 27% [10].

В державах Західної Європи складна фінансова ситуація, пов'язана з перевантаженням бюджетів соціальними виплатами. Тому в багатьох країнах великі дефіцити держбюджетів. Звуження доходів за одночасного різкого зростання витрат на фінансування масштабних антикризових програм сформувало великі дефіцити в бюджетах і змусило багато країн надмірно розширити боргові залучення. Наслідком цього є виникнення проблем у системах державних фінансів – погіршення кредитних рейтингів, подорожчання обслуговування державного боргу, утруднення доступу до кредитів, обмеження бюджетних можливостей для фінансування завдань соціально-економічної політики. Це дуже серйозна проблема. Тому чимало фахівців передбачає, що це може мати негативні наслідки для євровалюти.

Сама ідея створення єдиної валюти несла певні загрози, які сьогодні матеріалізуються. Єврозона нині

нараховує 17 держав і проблеми в кожній різні, а валюта на всіх одна. Тобто її курс не може в принципі відігравати роль економічного стабілізатора. Як не може бути в усіх країнах євросони однакового рівня безробіття, інфляції та економічного зростання, так не може бути в них і однакових валютних умов. А їх намагаються насаджувати через механізм єдиної валюти. Не виключено, що у перспективі країни євросони відмовляться від переваг єдиної валюти на користь більшої фінансової гнучкості.

Деякі прихильники європейської інтеграції бачать майбутнє ЄС в переході до колективного управління кризовими ситуаціями в зоні євро і пропонують випуск «євробондів» або «облігацій зони євро» - своєрідних колективних боргових зобов'язань усіх країн об'єднання. Перехід до колективного управління боргом може бути істотним кроком на шляху подальшої уніфікації Євросони, особливо в питаннях фінансової та бюджетної політики.

На цьому шляху Євросоюз зробив певні кроки у вирішенні існуючих проблем. У березні 2012 року лідери 25 із 27 країн ЄС (крім Великобританії та Чехії) підписали «Договір про стабільність, координацію та управління в Економічному і Валютному союзі». Угода передбачає запровадження санкцій проти країн, де дефіцит бюджету буде перевищувати 3%, і визначає первинний дефіцит на рівні 0,5% [8]. Крім того, країни нести будуть відповідальність у разі невиконання програми щодо узгодженої податкової та бюджетної політики. По суті, мова йде про централізоване регулювання. І це відбуватиметься не під тиском, оскільки всі країни в ЄС мають рівні права, незалежно від того, яким є їх потенціал.

Щодо податкової системи, то вона в усіх країнах ЄС є більш-менш однаковою. З приводу загальної бюджетної політики, то вже кілька останніх років триває підготовка загальноєвропейського бюджету. Але у цілому ситуація в Євросоюзі є невизначеною, ринки вкрай волатильні, мінливі. Ризик у тому, що інституціональні зміни в ЄС можуть призвести як до посилення інтеграції, так і до дезінтеграції.

3 ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Природно, що основні події в Європейському Союзі спонукають Україну скоректувати свої позиції щодо інтеграційних перспектив. Старі стратегії польського зразка не можуть бути ефективними в новій ситуації. Які ж висновки має зробити Україна? Зрозуміло, що докладна відповідь на це запитання виходить далеко за межі нашої статті. Втім, спробуємо накреслити певні тези.

По-перше. Європейська інтеграція як основний вектор внутрішньої та зовнішньої політики України має залишатися таким, незалежно від внутрішніх проблем і криз Євросоюзу. Вона має бути усвідомлена передусім як прагнення жити в просторі європейських цінностей, а вже потім – як інституційне приєднання до ЄС.

По-друге. На часі усвідомити: євроінтеграційного бліцкригу в Україні не буде. А отже, євроінтеграційні аргументи у внутрішньополітичній боротьбі потрібно використовувати зважено і відповідально, аби не компрометувати і не дискредитувати саму ідею. Зі сказаного випливає, що Україні не слід поспішати із поданням офіційної заявки про вступ до ЄС. Сьогодні зрозуміло, що Європа не дасть Україні чіткої інтеграційної перспективи.

По-третє, щоб стати добрим партнером та сусідом ЄС, Україні потрібно максимально деміфологізувати і прагматизувати свої відносини із Євросоюзом. Ідеологія, коли європейська інтеграція виступає однією із іпостасей «світового майбутнього» має поступитися місцем відносинам «із калькулятором в руках». Можливо, це потребуватиме зменшення кількості та чисельності євроінтеграційних органів і створення принаймні одного потужного дослідницького центру у цій сфері.

Враховуючи досвід євробудівництва, перед Україною відкриваються три можливих шляхи інтеграції в Євросоюз, які умовно можна назвати «балкансько-турецький», «норвезьський» або «швейцарський» моделями.

1. «Балкансько-турецька» модель інтеграції, або процедура довготривалого інституційного приєднання. Слідом за Турцією і балканськими країнами Україна подає офіційне прохання про вступ, стаючи в довгу чергу «аутсайдерів розширення». Об'єктивні труднощі в інституційному «переварюванні» України і масштаби необхідних внутрішніх перетворень роблять нашу державу потенційно останньою країною яка приєднається до Євросоюзу.

2. «Норвезька» модель інтеграції, або пошук багатостороннього формату асоціації з ЄС. В останні роки були обнародовані різноманітні ідеї поглиблення економічної інтеграції східноєвропейських держав в ЄС по прикладу Європейського економічного простору (ЄС + Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн). Реальні можливості для введення багатосторонніх форм асоціації з ЄС дає прийнятий в травні 2009 року проект Східного партнерства. Можна також прогнозувати зміни в Європейському економічному просторі (після вступу в Євросоюз Ісландії, а можливо, пізніше, і Норвегії) у форматі реформованого об'єднання ГУАМ як багатосторонньої зони вільної торгівлі, приєднаної до єдиного ринку ЄС.

3. «Швейцарська модель» інтеграції, або поглиблення двосторонніх відносин. Найбільш ймовірний сценарій євроінтеграційного прогресу України полягає в досягненні нею поглибленої двосторонньої асоціації з Євросоюзом по прикладу відносин ЄС-Швейцарія. Фундамент таких відносин повинна закласти нова базова Угода про асоціацію між Україною і ЄС, яка на початку 2012 року була парафрована. У майбутньому теперішня угода буде доповнюватись рядом інших нормативних документів, зокрема угодою про безвізовий режим тощо.

Українській стороні під час реалізації Плану дій («дорожньої карти»), вдалося досягти важливих, але локальних успіхів, а не системного прогресу у всіх сферах відносин із ЄС. Очевидно, що зміцнення демократичних перетворень, зокрема забезпечення свободи преси, міжнародної злагоди, розвитку громадянського суспільства, – дуже важливі позитивні моменти. Але певні успіхи в демократизації країни поки що не підтримуються аналогічними

досягненнями в інших важливих сферах. Під демократичні перетворення ще не закладено надійного соціально-економічного фундаменту.

У контексті Лісабонської стратегії велика увага у рамках ЄС приділяється модернізації програм соціального захисту, зниженню рівня безробіття (особливо серед молоді), підвищенню мобільності робочої сили у межах співробітництва та збільшенню інвестицій у людський капітал. Соціальні параметри розвитку України і країн ЄС свідчать про якісну відмінність стандартів життя їх населення.

Не покращується стан справ у сфері боротьби із корупцією, забезпеченні незалежності судової влади. Україна ратифікувала Громадянську конвенцію ООН проти корупції і приєдналась до створеної Радою Європи Групи держав проти корупції (GRECO). Це єдина міжнародна організація по моніторингу антикорупційних стандартів, в склад якої входять 46 держав. Однак, в Україні по суті відбувається імітація боротьби з корупцією. 24 травня 2011 року GRECO на своєму засіданні у Страсбурзі відзначила провал України у плані законодавчого забезпечення боротьби з корупцією та невідповідність європейським стандартам за 13 напрямками [2].

Порівняльні переваги української економіки зосереджені головним чином у сільському господарстві, але використовуються недостатньо і неефективно. За даними ООН по питанням продовольства і сільського господарства до 2050 р. населення планети збільшиться на 2,3 млрд. чоловік. Щоб усіх прогодувати, потрібно збільшити виробництво продовольства на 70 %. Україна може стати великим постачальником продуктів харчування – цьому сприяє помірний клімат і чорноземи (на Україну припадає більше чверті світового обсягу чорноземів) [5]. Український аграрний сектор може щороку додатково забезпечувати виробництво і зберігання 10 млн. тонн збіжжя для створення стратегічного запасу зерна під егідою ООН. Зокрема, за оцінками науковців НААН, потенціал виробництва зернових культур в Україні оцінюється у 80 млн. тонн, що можливо досягти за 2-5 років [4]. Таким чином, Україна через участь у формуванні світових резервів зможе долучитися до розв'язання глобальних продовольчих проблем.

Однак українська влада проводить по відношенню до сільського господарства непрозору і не зовсім продуману політику. Якщо в країнах ЄС сільгоспвиробники отримують від держави різні види економічної допомоги, то український уряд намагається за допомогою села вирішити ряд поточних макроекономічних проблем. Встановленням квот на вивіз зерна і інших продуктів прагне зменшити рівень інфляції в країні, митами на експорт – вирішити бюджетні проблеми. Така політика призводить до погіршення бізнес-клімату і до того, що Україна втрачає не тільки потенціал, а й уже існуючий бізнес. При порівнянні проблем наповнення бюджету і розвитку реального сектора економіки, переважати повинен останній.

Неоднозначною є ситуація в Україні в напрямі поліпшення інвестиційного клімату та створення ефективної ринкової економіки. Це зумовлюється браком зусиль зі створення сприятливих умов для розвитку бізнесу та залучення інвестицій. Зокрема, недостатніми є зусилля української влади щодо покращання структури інвестиційних вкладень, з точки зору народногосподарських потреб. Станом на 1 березня 2012 року обсяг іноземних інвестицій в акції українських компаній склав трохи більше 500 млн. дол. США. Даний показник демонструє вкрай слабку заінтересованість глобального інвестиційного бізнесу в акціях українських емітентів. Для порівняння: на вказану дату інституційні інвестори у всьому світі вклали в акції більше 19 трлн. Отже, інвестиції в Україну складають менше 0,01 % у загальному обсязі засобів, вкладених інвесторами в акції різних країн [17]. В Україні продовжує діяти одна із найбільш обтяжливих у світі систем оподаткування, а ЄС у своїх офіційних документах серед проблем, що заважають припливу інвестицій до України, вказує на невизначеність прав інвесторів, адміністративний і податковий тиск. Голова виконавчого комітету міжнародної юридичної фірми Vater Mc Kenzie Едуардо Лейне зазначає, що в Україні існує великий список проблем: жахлива бюрократія, складна процедура отримання ліцензій, корупція. Є ще один нюанс, який не зустрічається на Заході: глибока безодня між правовою нормою і її використанням [16].

Гальмуючим чинником є неготовність української владної еліти здійснювати врядування за нормами і стандартами ЄС. Очевидно, що нинішня політична практика української влади – кулуарні домовленості, невиконання обов'язків, торгівля довкола посад, боротьба за владні повноваження тощо – не відповідає європейським нормам і стандартам.

Фактично в цьому зосереджені ключові проблеми європейської інтеграції. Саме вони, по суті, зумовлюють інші негативні аспекти, серед яких повільні темпи реформування економіки та судової системи, недостатність ефективної боротьби з корупцією, зволікання із створенням умов для розвитку бізнесу тощо.

ВИСНОВКИ

Необхідність європейської інтеграції поділяє більшість населення України. Сьогодні надзвичайно важливим є укладення нової угоди у формі асоціації Україна – ЄС. Це актуально у декількох аспектах. По-перше, рівень нової угоди впливає на рівень реформування України. Це важливо для нашої країни, особливо в умовах відсутності чіткої програми дій уряду. Отже, виконання угоди про асоціацію Україна – ЄС є сьогодні важливим інструментом, за допомогою якого можна спостерігати реформи або їх відсутність у динаміці. По-друге, ефективність виконання взятих на себе зобов'язань є важливим аргументом для європейської сторони стосовно реальної заінтересованості України в інтеграції до ЄС, готовності впроваджувати радикальні реформи, а не оперувати лише проєвропейською риторикою. По-третє, виходячи із результатів виконання нової угоди, ЄС має можливість надавати або стримувати подальші стимули для України. Цей аспект набуває надзвичайного значення у світлі оптимізації відносин України з

Європейським Союзом.

В Україні все частіше висловлюється думка, що інтеграція до ЄС може бути об'єднаною, загальнонаціональною ідеєю. В принципі це можливо за таких умов: 1) влада повинна здійснювати відкриту, прозору, зрозумілу для громадян європейську інтеграційну політику, жити та управляти країною за європейськими нормами і стандартами; 2) громадяни мають бути добре поінформовані про переваги та ризики приєднання країни до ЄС, а також мають відчувати конкретні позитивні результати реалізації європейського інтеграційного курсу.

В умовах світової фінансової кризи і надалі проводити економічну політику, засновану на популізмі практично неможливо. В українській владі з'являється шанс проведення глибоких системних реформ у європейському напрямі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булана О. Державна підтримка підприємств реального сектора економіки в Україні в умовах її інтеграції у СОТ і ЄС // Економіка України. - 2011. - № 2. - С. 68-79.
2. Бутусов Ю. Європа поставила Україні «незадовільно» за боротьбу з корупцією // Дзеркало тижня. - 2011. - № 19. - С. 2.
3. Васюнець Н. Якби не мама... // Експрес. - 2012. - № 36. - С. 8.
4. Відділ новин. Нашим зерном можна годувати світ // Урядовий кур'єр. - 2012. - № 60. - С. 2.
5. Горбач Д. Не ангели // Бизнес. - 2011. - № 32. - С. 19-22.
6. Грищенко К., Фюле Ш. Перегляд європейської політики сусідства як вікно можливостей для «східного партнерства» // Дзеркало тижня. - 2011. - № 27. - С. 2.
7. Євроінтеграція: основна робота ще попереду // Експрес. - 2012. - № 60. - С. 1.
8. Олійник С. Вони домовилися // Експрес. - 2012. - № 25. - С. 13.
9. Осташко Т. Ризики для сільського господарства від встановлення зони вільної торгівлі у ЄС // Економіка України. - 2011. - № 3. - С. 57-70.
10. Пасочний В. Банки – 2012: борітеся – поборете? // Дзеркало тижня. - 2012. - № 8. - С. 7.
11. Саблук П., Власов В., Біленький О. Регіональна інтеграція: К. ННЦ ІАЕ, 2010. – 365 с.
12. Сушко О. Страсті за «четвертою свободою» // Дзеркало тижня. - 2011. - № 36. - С. 5.
13. Трельбицький Д. Вибіони на злеті // Дзеркало тижня. - 2012. - № 15. - С. 8.
14. Чужиков В., Бояр А. Антикризисний бюджетний менеджмент в ЄС // Економіка України. - 2012. - № 1. - С. 69-78.
15. Ясипчук Л. Чи є майбутнє в євровалюти? // Експрес. - 2011. - № 2. - С. 10.
16. Горбач Д. В Украине пропасть между правовой нормой и ее применением // Бизнес. - 2012. - № 15. - С. 34-35.
17. Уляницкая А. Неосязаемы // Бизнес. - 2012. - № 14. - С. 15-16.

Одержано 05.09.2012р.

Шинкар В.А., к.е.н., завідувач кафедри євроінтеграції та економіки ДВНЗ «Ужгородський національний університет», тел. (д. 2-26-02; р. 64-32-57).

Ковач Т.Ю., аспірант кафедри економічної теорії ДВНЗ «Ужгородський національний університет». тел. (р. 3-42-92).